УДК 372.881.111.1

DOI <https://doi.org/10.24919/2308-4863/35-3-27>

Тетяна МОДЕСТОВА,

orcid.org/0000-0002-7345-4586

доктор педагогічних наук, доцент,

професор кафедри іноземних мов та професійної комунікації
Східноукраїнського національного університету імені Володимира Даля
(Сєвєродонецьк, Луганська область, Україна) tetyanateacher@gmail.com

Ольга КРСЕК,

orcid.org/0000-0003-2218-9548

кандидат педагогічних наук, доцент,

завідувач кафедри іноземних мов та професійної комунікації
Східноукраїнського національного університету імені Володимира Даля
(Сєвєродонецьк, Луганська область, Україна) krsek@i.ua

РОЗВИТОК РЕЦЕПТИВНИХ НАВИЧОК У ПІДГОТОВЦІ ДО ІСПИТІВ З АНГЛІЙСЬКОЇ МОВИ

У статті досліджено проблему розвитку рецептивних навичок у контексті підготовки до іспитів з англійської мови. Охарактеризовано читання як активний та швидкий процес, метою якого є осмислення значення, який передбачає наявність читача і матеріалів для читання. У свою чергу, слухання схарактеризовано як навичка розуміння усної мови, що розглядається як цілеспрямована діяльність та передбачає використання здобутих студентом знань, контекстних підказок та припущень із метою усвідомлення значення. З'ясовано, що екзаменаційний контекст зумовлює необхідність розвитку допоміжних навичок читання й аудіювання. Проаналізовано такі труднощі, із якими стикаються студенти під час підготовки до тестування рецептивних навичок: асиміляція, катенація, елізія, інтрузія, відтермінований вибух під час вимови, недостатня швидкість читання, обмежений словниковий запас та недостатньо чітке розуміння змісту під час слухання та читання. На основі рекомендацій міжнародних експертів та власного професійного досвіду авторів представленого дослідження визначено такі ефективні стратегії розвитку рецептивних навичок у контексті складання іспитів з англійської мови, як: здійснення відбору тренувальних матеріалів, розроблення комплексних завдань до них, а також організація підготовки до складання іспиту відповідно до чітко визначених критеріїв, детально описаних у представленій статті; відповідність навчальних матеріалів та завдань формату конкретного іспиту; обов'язкове напрацювання навичок швидкого перегляду тексту, пошуку детальної інформації, створення мапи тексту, опрацювання ключових слів та словосполучень; забезпечення студентів справді великим обсягом практики слухання та читання з метою поступового опанування моделі сприйняття мови на слух, притаманної носіям мови, що вивчається; опанування та доцільне застосування широкого спектра технік на різних етапах опрацювання екзаменаційних матеріалів.

Ключові слова: аудіювання, читання, іспит з англійської мови, розвиток рецептивних навичок, додаткові вміння, стратегії підготовки до іспитів з іноземної мови.

Tetyana MODESTOVA,

orcid.org/0000-0002-7345-4586

Doctor of Pedagogical Sciences, Associate Professor,
Professor at the Department of Foreign Languages and Professional Communication
Volodymyr Dahl East Ukrainian National University
(Severodonetsk, Luhansk region, Ukraine) tetyanateacher@gmail.com

Olga KRSEK,

orcid.org/0000-0003-2218-9548

Candidate of Pedagogical Sciences, Associate Professor,
Head of the Department of Foreign Languages and Professional Communication
Volodymyr Dahl East Ukrainian National University
(Severodonetsk, Luhansk region, Ukraine) krsek@i.ua

RECEPTIVE SKILLS DEVELOPMENT IN ENGLISH EXAMS PREPARATION

The article examines the problem of developing receptive skills in the context of preparation for English language exams. Reading is characterized as an active and fast process, the purpose of which is to comprehend the meaning and which involves the presence of the reader and materials for reading. In turn, listening is characterized as the skill of

understanding oral language, which is considered as a purposeful activity and involves the use of knowledge acquired by the student, contextual clues and assumptions in order to understand the meaning. It was found that the examination context necessitates the development of auxiliary reading and listening skills. The following difficulties that students face in preparation for testing receptive skills are analyzed: assimilation, catenation, elision, intrusion, delayed pronunciation explosion, insufficient reading speed, limited vocabulary and unclear understanding of the content of the materials which are given for listening and reading tests. Based on the recommendations of international experts as well as the authors' teaching experience, the following effective strategies for the development of receptive skills in the context of English language exams have been identified: selection of training materials, development of complex tasks for them, as well as organization of exam preparation according to clearly defined criteria, described in details in the presented article; compliance of educational materials and tasks with the format of a specific exam; obligatory development of skills aimed at fast viewing of the text, search of the detailed information, creation of the map for the text, processing of key words and phrases; providing students with a really large amount of practice of listening and reading in order to gradually master the model of perception of speech by ear, inherent for native speakers; mastering and expedient application of a wide range of techniques at different stages of elaboration of examination materials.

Key words: listening, reading, English language exam, development of receptive skills, additional skills, strategies for preparing for foreign language exams.

Постановка проблеми. У неспокійному глобалізаційному світі потреба у спілкуванні та досягненні взаєморозуміння ставить стратегічне завдання перед кожною країною – вивчення іноземних мов. У цьому контексті англійська мова є нині лідером вибору на міжнародній арені. Успіх її опанування зумовлює важливі наслідки для тих, хто її вивчає, – краще працевлаштування, свободу пересування світом, більше перспектив у різних сферах людського буття, цікавіше життя взагалі.

Важливою частиною процесу використання англійської мови є ефективне опрацювання інформації в текстовій і усній формах. Адже кожного дня ми читаємо та слухаємо величезний обсяг новин, статей, повідомлень тощо. Це є запорукою виживання та конкурентоспроможності в сучасному інформаційному суспільстві. У мовознавчій сфері група вищезазначених умінь визначена як рецептивні навички, що, зрештою, зумовлюють наше світосприйняття.

Сучасний ринок освіти та праці ставить високі вимоги до володіння вищезазначеними навичками. Зокрема, сучасні іспити з англійської мови, що вважаються «ключем» до отримання нових можливостей та, у результаті, покращення життя апліканта, містять обов'язкові тестові секції аудіювання та читання. Ідеться як про загальновідомі та престижні – IELTS, TOEFL, рівнева лінійка іспитів університету міста Кембриджу тощо, так і внутрішньодержавні, наприклад Зовнішнє незалежне оцінювання в Україні.

Отже, високий попит роботодавців та інституцій різного рівня на наявність у сучасного професіонала сертифікованого підтвердження володіння англійською мовою на достатньому рівні пояснює гостру актуальність мовознавчих досліджень у цьому напрямі.

Аналіз досліджень. Серед закордонних дослідників, роботи яких відображають основні

ідеї сучасної теорії та практики розвитку рецептивних навичок в англійській мові, варто згадати Н. Андерсона (Exploring Second Language Reading: Issues and Strategies, 1999), С. Уквухарта, С. Бієда (Reading in a second language: Process, product and practice, 1998), С. Сонсбьюрі (An A-Z to ELT, 2004), Дж. Вілсона (How to teach listening, 2008), Дж. Річардса (Teaching Listening and Speaking. From theory to practice, 2008), Т. Хедч (Teaching and Learning in the Language Classroom, 2008), М. Крейвена (Listen Skills: Guide, 2010) та інших.

Серед вітчизняних дослідників проблемою формування навичок аудіювання та читання цікаляться О. Крсек (Обучение аудированию на иностранном языке и формирование речевого слуха аудитора, 2008), О. Кохан, Н. Михайлова (Формування рецептивних граматичних навичок читання на заняттях з іноземної мови, 2014), І. Стогній, Н. Никонорова (Формування навичок аудіювання у студентів вищих навчальних закладів, 2018), О. Березовська (Розвиток навичок аудіювання на заняттях з іноземної мови, 2014), Н. Шалова (Особливості навчання читання професійно орієнтованих текстів на заняттях з англійської мови в технічному вузі, 2015), С. Мусійчук (Розвиток навичок професійно орієнтованого читання на заняттях з іноземної мови у немовних ВНЗ, 2014) та інші.

Незважаючи на достатню кількість досліджень, присвячених розгляду різних аспектів розвитку рецептивних навичок у процесі вивчення іноземної мови, питання ефективної екзаменаційної підготовки до аудіювання та читання потребує подальшого дослідження.

Мета статті – дослідити питання розвитку рецептивних навичок у підготовці до іспитів з англійської мови.

Для досягнення мети потрібно вирішити такі завдання:

1. Охарактеризувати особливості читання й аудіювання в контексті складання іспитів з англійської мови.

2. Проаналізувати труднощі, із якими стикаються студенти під час підготовки до тестування рецептивних навичок.

3. Визначити ефективні стратегії розвитку навичок аудіювання та читання на основі рекомендацій міжнародних експертів.

Виклад основного матеріалу. Незважаючи на деякі відмінності формату сучасних іспитів з англійської мови, у загальному розумінні читання розглядається як активний та швидкий процес, метою якого є осмислення значення, який передбачає наявність читача та матеріалів для читання (Exam Strategies from A to Z, 2020).

Відповідно до мети проведення тестування від студентів також очікується володіння допоміжними навичками читання – певними способами поведінки, що користувачі мови застосовують із метою підвищення ефективності читання. А саме: формування припущень, швидке читання з метою усвідомлення загальної ідеї, швидкий пошук конкретної інформації (цифри, дати тощо), уважне вивчення матеріалу, а також читання у вільному стилі заради задоволення.

Аналіз зазначених вище досліджень та власний досвід авторів у підготовці студентів до складання іспитів з англійської мови дозволяє дійти висновку про те, що серед типових труднощів, які маю студенти під час читання, передусім можна виокремити недостатню швидкість, обмежений словниковий запас та недостатньо чітке розуміння змісту.

Природно, що наявні деякі відмінності в підходах до розв'язання проблеми розвитку рецептивних навичок серед науковців, що зумовлено різноманітністю поставлених завдань і аспектів, на яких зосереджено увагу в кожному окремому випадку. Однак проведений у межах представленого дослідження науковий аналіз дозволяє виокремити базові положення, з якими погоджуються більшість закордонних та вітчизняних експертів. Зокрема, ми поділяємо погляди тих фахівців, які стверджують, що професійний відбір матеріалів для читання англійською мовою вимагає відповідності таким критеріям: інтересам, рівню володіння мовою, що вивчається, віку студентів. Також потрібно пам'ятати, що коли студенти раніше не стикалися з якимось типом матеріалів та завдань, що пропонуються для практики читання, потрібно провести додаткову попередню роботу з роз'яснення всіх можливих питань.

Обираючи або розробляючи комплексні завдання для розвитку навичок читання, потрібно пересвідчитися, що вони справді відповідають поставленій меті, сприяють підвищенню швидкості оброблення інформації, кращому розумінню деталей тощо. Адже робота протягом тривалого часу з великим обсягом друкованого тексту завжди є тяжкою із психологічного та фізіологічного поглядів. Тож, наявність ілюстрацій є бажаною в контексті надання підтримки студентам щодо облегшення сприйняття тексту.

Також важливими критеріями відбору або розроблення тренувальних завдань для розвитку навичок читання є врахування реальної здатності студентів виконати запропоновані вправи, те, наскільки реалістично їх узагалі виконати. Головне питання в цьому контексті полягає в тому, що ефективне завдання, з одного боку, має природним чином містити певний виклик, виводити студента із зони комфорту. З іншого боку, недоцільно пропонувати завдання зі зниженим рівнем складності. Тож, у фокусі уваги – оптимальний баланс змісту, форми та структури матеріалів, а також завдань, що має на меті сприяння швидкому й ефективному розвитку навичок читання у студентів.

Зосереджуючись саме на екзаменаційному контексті, де типовими екзаменаційними завданнями є багатоваріантний вибір, завдання на завершення висловлювання, підбір відповідного складника, вибір відповіді «правильно» «неправильно» або «не вказано», вибір відповіді «так», «ні», «не вказано», класифікація, коротка відповідь та підбір заголовка для діаграми, найбільш ефективними підходами до формування необхідних навичок можуть бути такі:

– *швидкий перегляд тексту* – швидкість є головною перевагою. Наприклад, можна запропонувати студентам ознайомитися з матеріалом протягом трьох хвилин і потім переказати основну ідею;

– *пошук детальної інформації* – уміння перефразовувати є пріоритетним. Можна дати завдання студентам спочатку самостійно пригадати синоніми до ключових слів, що є в тексті (тобто таких, що найкращим чином відбивають тематичне навантаження матеріалу), потім попрацювати зі словником та доповнити індивідуальні переліки, нарешті, провести фронтальне обговорення та скласти спільні синонімічні блоки.

Серед інших популярних технік, які, на нашу думку, заслуговують на увагу, такі: *створення мapi тексту* – перелік слів, фраз або речень, які підсумовують кожен параграф. Визначений пере-

лік можна розмістити на полях тексту. Під час вибору відповідей такий підхід дозволяє значно зекономити дорогоцінний час без втрати якості в ухваленні рішень; *пошук ключових слів у запитанні* – мають на увазі ті слова, які містять найважливішу інформацію з погляду виокремлення й усвідомлення специфіки завдання. Але важливо пам'ятати, що часто в тексті не можна знайти те саме слово, що й у запитанні. Тож, у тексті варто шукати синоніми та перефразовані речення, що мають ідентичне значення (що знову повертає нас до відпрацювання навичок пошуку детальної інформації).

На відміну від читання, що передбачає обов'язкову наявність текстового матеріалу, до якого студент має постійний доступ протягом певного часу, отже, може повертатися до опрацювання потрібної частини знову і знову, екзаменаційне аудіювання характеризується суворими обмеженнями у відповідному доступі. Адже під час виконання завдань відповідно до формату конкретного іспиту можна прослухати запис один, подекуди два рази, не більше.

У загальному розумінні слухання розглядається як навичка розуміння усної мови, що розглядається як цілеспрямована діяльність та передбачає використання здобутих студентом знань, контекстних підказок та припущень з метою усвідомлення значення (Exam Strategies from A to Z, 2020).

Аналіз наукових досліджень, зазначених у цій статті, та власний професійний досвід авторів дозволяє визначити такі додаткові вміння, що допомагають студентам ефективно розвинути навичку слухання: висування припущень, слухання, зосереджене на усвідомленні основної ідеї, фокусування уваги на деталях, «сканування» аудіозапису з метою отримання інформації щодо конкретного запитання, розпізнавання звуків і акцентів, володіння ефективними моделями сприймання мови на слух.

Серед поширених складнощів, із якими студенти стикаються під час аудіювання, можна визначити такі, що безпосередньо пов'язані з особливостями зв'язного мовлення, як:

- асиміляція – коли звук, який знаходиться в одному слові, змінює якість звука в сусідньому. Так, можна помітити, що у словосполученні “in Bath” під час усної вимови у швидкому темпі звук [n] змінюється на [m];

- катенація – коли приголосний звук наприкінці одного слова об'єднується з голосним звуком на початку наступного слова. Наприклад, “an” та “egg”, що на письмі є двома окремими сло-

вами, в усному зв'язному мовленні сприймаються зазвичай на слух як одне слово “anegg”;

- елізія – звуки [t] і [d], коли розташовані між двома приголосними звуками, часто цілком зникають в усному мовленні. Наприклад, словосполучення “left back” у разі швидкої вимови звучатиме як “lefback”. Причина полягає в тому, що зусилля та час, потрібні для того, щоби змінити артикуляційну позицію зі звука [t] до звука [b], є невиправдано витратними в побуті;

- інтрузія – коли два слова промовляються разом, між ними часом з'являється додатковий звук для облегшення вимови. Так, словосполучення “go away” отримує додатковий звук [w] між словами;

- відтермінований вибух – коли перед вимовою вибухових приголосних звуків (як-от [b], [d], [g], [p], [t], [k]) потік повітря цілком припиняє рух у мовному тракті на короткий проміжок часу. Порівняємо вимову словосполучень “red dye” та “red eye”. У першому разі перед вимовою слова “dye” ми маємо зробити маленьку паузу для того, щоб дати слухачу можливість розпізнати відмінність у значенні наведених прикладів. Тож, виклик у сприйнятті таких прикладів усного мовлення на слух полягає у вмінні помітити та швидко інтерпретувати відповідну різницю.

Основні моделі сприйняття мови на слух такі:

1. «Знизу догори» – передбачає поступовий процес декодування інформації на основі відомих елементів із метою усвідомлення повного обсягу повідомлення. Сприйняття на слух відбувається як послідовний процес аналізу отриманих даних відповідно до рівня їх організації за схемою «звуки – слова – елементи складних речень – складні речення – текст» до досягнення кінцевого результату – цілкового усвідомлення всього обсягу матеріалу, що опрацьовується.

2. «Згори донизу» – передбачає використання попередньо здобутих знань із метою усвідомлення змісту повідомлення. Маються на увазі ті знання із запропонованої для обговорення теми, що вже напрацьовані, розуміння ситуаційного контексту, а також інформація, що зберігається в довгостроковій пам'яті у формі схем та сценаріїв.

Зазвичай носії мови, що вивчається, використовують модель «Згори донизу», використовують напрацьований досвід. Це природним чином значно підвищує темп та якість опрацювання матеріалу. Ті ж, хто поки вивчає цю мову, мають проходити поступовий процес усвідомлення всього обсягу контенту через алгоритм моделі «Знизу догори».

Екзаменаційні навички аудіювання є частиною загальних умінь студентів, що мають власну спе-

цифіку, адже спрямовані на досягнення найкращого результату саме під час іспиту. Стандартні типи екзаменаційних завдань такі: багатоваріантний вибір, завдання на завершення висловлювання, вибір відповіді «правильно» чи «неправильно», підбір відповідного складника, коротка відповідь та заповнення пропусків.

Актуальним підходом до організації відповідної підготовки вбачається таке: пересвідчитися, що студенти ознайомлені з особливостями формату конкретного іспиту та знають, чого очікувати від сесії аудіювання; переконатися, що апліканти ознайомлені з форматом завдань; витренувати або принаймні познайомити з основними стратегіями успішного виконання завдань; забезпечити якнайбільший обсяг практики аудіювання, зокрема, з урахуванням специфіки конкретного іспиту.

Також потрібно пам'ятати про особливості кожного з етапів опрацювання навичок екзаменаційного слухання. А саме:

1. *Техніки, що передують прослуховуванню:* уважно прочитати інструкцію; визначити тип ситуації – Де відбувається розмова? Хто є головні діючі особи? Які теми обговорюються?; ознайомитися із запитаннями та підкреслити важливу інформацію, а також ключові слова (зазвичай це іменники та дієслова); пригадати синоніми до ключових слів у завданні (адже зазвичай диктор не вживає ті самі слова, що й у завданні); уважно ознайомитися з наданим прикладом виконання завдання (що може допомогти запобігти так званім «помилкам через неухважність»); спробувати припустити відповідь (наприклад, якщо це доповнення ствердження, то яка інформація має бути додана за логікою – іменник, прикметник, ім'я або номер телефону?); якщо це завдання містить багатоваріантний вибір або запитання на кшталт «правильно – неправильно», експерти радять спочатку спробувати виключити найменш вірогідні варіанти відповіді.

2. *Техніки, що застосовуються безпосередньо у процесі аудіювання:* ведення нотаток під час прослуховування аудіоматеріалу (маються на увазі ключові факти, що зазвичай інтонаційно підкреслюються диктором); передусім увагу потрібно зосередити на головній ідеї (важливо навчитися спокійно прийняти факт щодо неможливості розпізнати кожне окреме слово під час аудіювання у природному темпі мовлення носіїв мови, що вивчається); потрібно пам'ятати про таку особливість екзаменаційних завдань з аудіювання, як обов'язкова наявність інформаційних деталей, що відволікають, можуть заплутати студента під час визначення правильної відповіді (потрібно у

будь-якому разі прослухати запис до кінця, навіть якщо здалося, що відповідь вже було озвучено. Адже наприкінці логічного розмірковування спікера вона може змінитися); у разі неможливості визначитися з відповіддю краще відразу переходити до наступних запитань. Адже зупинка на одному пункті призведе до більших втрат з погляду можливості надати якнайбільшу кількість правильних відповідей; також ми згодні з тими експертами, які радять не витрачати додатковий час саме у процесі прослуховування на попередню перевірку правопису.

3. *Техніки, використання яких актуальне після прослуховування екзаменаційного матеріалу:* доцільне надання відповідей на всі запитання, навіть якщо немає стовідсоткової впевненості (адже рахується кількість правильних відповідей, незважаючи на те, є це лише припущенням чи вибором без вагань); як уже було зазначено вище, саме на останньому етапі підготовки екзаменаційних відповідей у розділі аудіювання потрібно приділити час перевірці граматики, правопису та використання великих літер.

Висновки. У результаті проведеного дослідження проблеми розвитку рецептивних навичок у контексті підготовки до іспитів з англійської мови:

– *охарактеризовано* читання як активний та швидкий процес, метою якого є осмислення значення, який передбачає наявність читача і матеріалів для читання. З'ясовано, що екзаменаційний контекст зумовлює необхідність розвитку допоміжних навичок читання. А саме: уміння робити припущення, швидке читання з метою усвідомлення загальної ідеї, швидкий пошук конкретної інформації (цифри, дати тощо), уважне вивчення матеріалу, а також читання у вільному стилі заради задоволення;

– *слухання схарактеризовано* як навичка розуміння усного мовлення, що розглядається як цілеспрямована діяльність та передбачає використання здобутих студентом знань, контекстних підказок та припущень із метою усвідомлення значення. З'ясовано, що основні додаткові вміння, які допомагають студентам успішно складати аудіювання з англійської мови, такі: висування припущень, слухання з метою усвідомлення основної ідеї, фокусування уваги на деталях, «сканування» аудіозапису з метою отримання інформації щодо конкретного запитання, розпізнавання звуків і акцентів, володіння ефективними моделями сприймання мови на слух;

– *проаналізовано* такі труднощі, із якими стикаються студенти під час підготовки до тесту-

вання рецептивних навичок, як: асиміляція, катенція, елізія, інтрузія, відтермінований вибух під час вимови, недостатня швидкість читання, обмежений словниковий запас та недостатньо чітке розуміння змісту під час слухання та читання.

На основі рекомендацій міжнародних експертів і власного професійного досвіду авторів представлено дослідження *визначено* такі ефективні стратегії розвитку рецептивних навичок у контексті складання іспитів з англійської мови:

1. Здійснення відбору тренувальних матеріалів, розроблення комплексних завдань до них, а також організація підготовки до складання іспиту відповідно до чітко визначених критеріїв.

2. Відповідність навчальних матеріалів та завдань формату конкретного іспиту.

3. Обов'язкове напрацювання навичок швидкого перегляду тексту, пошуку детальної інформації, створення мапи тексту, опрацювання ключових слів та словосполучень.

4. Забезпечення студентів справді великим обсягом практики слухання та читання з метою поступового опанування моделі сприйняття мови на слух, яка притаманна носіям мови, що вивчається.

5. Опанування та доцільне застосування широкого спектра технік на різних етапах опрацювання екзаменаційних матеріалів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Anderson N. Exploring Second Language Reading : Issues and Strategies. Boston : Heinle & Heinle, 1999. 129 p.
2. Urquhart A., Weir C. Reading in a second language : Process, product and practice. London : Longman, 1998. 362 p.
3. Thornbury S. An A – Z to ELT. London : Macmillan, 2004. 292 p.
4. Wilson J. How to teach listening. Edinburgh : Pearson. 2008. 192 p.
5. Richards J. Teaching Listening and Speaking. From theory to practice. Cambridge : CUP, 2008. 37 p.
6. Hedge T. Teaching and learning in the Language Classroom. Oxford : OUP, 2008. 450 p.
7. Craven M. Listen Skills : Guide. *One Stop English* : вебсайт. URL: <https://www.onestopenglish.com/listening/listening-skills-guide/146218.article> (дата звернення: 05.02.2021).
8. Крсек О. Обучение аудированию на иностранном языке и формирование речевого слуха аудитора. *Научные записки Острозької академії. Серія «Філологічна»*. 2008. № 9. С. 470–477.
9. Кохан О., Михайлова Н. Формування рецептивних граматичних навичок читання на заняттях з іноземної мови. *Гуманітарний вісник Переяслав-Хмельницького державного педагогічного університету імені Г. Сковороди. Додаток 1. Тематичний випуск «Вища освіта України в контексті інтеграції до європейського освітнього простору»*. 2014. № 5. Т. IV (55). С. 325–332.
10. Стогній І., Никонорова Л. Формування навичок аудіювання у студентів вищих навчальних закладів. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія «Філологія»*. 2018. № 33. Т. 2. С. 183–186.
11. Березовська О. Розвиток навичок аудіювання на заняттях з іноземної мови. *Міжнародні Чельнівські психолого-педагогічні читання*. 2014. № 31. Т. IV (12). С. 384–395.
12. Шалова Н. Особливості навчання читання професійно орієнтованих текстів на заняттях з англійської мови в технічному вузі. *Сучасні тенденції викладання іноземної мови професійного спрямування у вищій школі : збірник матеріалів XI Міжнародної науково-практичної конференції, Київ, 29 квітня 2015 р.* URL: <http://confesp.fl.kpi.ua/ru/node/1129> (дата звернення: 05.02.2021).
13. Мусійчук С. Розвиток навичок професійно орієнтованого читання на заняттях з іноземної мови у немовних ВНЗ. *Вісник Вінницького політехнічного інституту*. 2014. № 4. С. 114–117.
14. Exam Strategies from A to Z. *Educational Era* : вебсайт. URL: https://courses.ed-era.com/courses/course-v1:EDERA_BRITISH_COUNCIL+ExStr202+2020/info (дата звернення: 05.02.2021).

REFERENCES

1. Anderson N. J. Exploring Second Language Reading: Issues and Strategies. Boston: Heinle & Heinle, 1999. 129 p. [in English].
2. Urquhart A. H., Weir C. J. Reading in a second language: Process, product and practice. London: Longman, 1998. 362 p. [in English].
3. Thornbury S. An A – Z to ELT. London: Macmillan, 2004. 292 p. [in English].
4. Wilson J. How to teach listening. Edinburgh: Pearson, 2008. 192 p. [in English].
5. Richards J. Teaching Listening and Speaking. From theory to practice. Cambridge: CUP, 2008. 37 p. [in English].
6. Hedge T. Teaching and learning in the Language Classroom. Oxford: OUP, 2008. 450 p. [in English].
7. Craven M. Listen Skills: Guide. *One Stop English*: website. URL: <https://www.onestopenglish.com/listening/listening-skills-guide/146218.article> [in English].
8. Krsek O. E. Obuchenie audirovaniyu na inostrannom yazyike i formirovanie rechevogo sluha auditora [Teaching a foreign language listening and forming an auditor's speech hearing]. Scientific notes of Ostroh academy. Philological series. 2008. № 9. Pp. 470–477. [in Russian].
9. Kohan O. M., Mykhailova N. O. Formuvannya retseptyvnykh hramatychnykh navychok chytannia na zaniattiakh z inozemnoi movy [Formation of receptive grammatical reading skills in foreign language classes]. Humanities Journal of Hryhorii Skovoroda University in Periyaslav. Appendix 1. "Higher education in Ukraine in the context of integration into the European educational space" thematic issue. 2014. № 5, Vol. IV (55). Pp. 325–332. [in Ukrainian].

10. Stohnii I. V., Nykonorova L. I. Formuvannia navychok audiiuvannia u studentiv vyshchyykh navchalnykh zakladiv [Formation of listening skills of students of higher educational institutions]. Scientific Journal of International Humanitarian University. Philological series. 2018. № 33. Vol. 2. Pp. 183–186. [in Ukrainian].
11. Berezovska O. V. Rozvytok navychok audiiuvannia na zaniattiakh z inozemnoi movy [Development of listening skills in foreign language classes]. International Chelpan psychological and pedagogical lectures. 2014. № 31. Vol. IV (12). Pp. 384–395. 1. [in Ukrainian].
12. Shalova N. S. Osoblyvosti navchannia chytannia profesiino-oriientovanykh tekstiv na zaniattiakh z anhliiskoi movy v tekhnichnomu vuzi [Features of learning to read professionally-oriented texts in English classes at a technical university]. Coollection of materials of XI International scientific and applied conference “Current trends of teaching a foreign language for specific purposes in higher education”, Kyiv, April 29, 2015. URL: <http://confesp.fl.kpi.ua/ru/node/1129> [in Ukrainian].
13. Musiichuk S. M. Rozvytok navychok profesiino-oriientovanoho chytannia na zaniattiakh z inozemnoi movy u nemovnykh VNZ [Development of skills of professionally-oriented reading in foreign language classes at non-language higher education institutions]. Journal of Vinnytsia National Technical University. 2014. № 4. Pp. 114–117. [in Ukrainian].
14. Exam Strategies from A to Z. Educational Era: website. URL: https://courses.ed-era.com/courses/course-v1:EDERA_BRITISH_COUNCIL+ExStr202+2020/info [in English].